

Научно-изследователско електронно списание

“ИЗВЕСТИЯ ПО ИСТОРИЯ”

бр. 3, 2005 г.

**КЪМ ДИАЛОГА ЗА ОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ БЪЛГАРСКАТА
И СВЕТОВНАТА КУЛТУРА**

Георги Бояджиев

Проблемите на културата винаги са били обект на изследване от специалисти в различни научни области. Преосмислянето на националното и световно културно наследство настоячиво изисква задълбочена и прецизна разработка на теоретико-методологическите въпроси на културата, свързани с използваните понятия и категории. Съществуващото разноречие върху тяхната съдържателна същност сериозно затруднява работата при изясняване на конкретно историческите аспекти на проблема между българската и световна култура. Отношението между тези феномени може да бъде изяснено след преодоляването на някои препятствия от методологическо естество, свързани с редица определения. За нас интерес представляват онези от тях, с които работи историческата наука, когато подхожда към сложния динамичен и многопланов обект на изследване, какъвто е културата.

Ще насоча вниманието върху някои нерешени аспекти на интересувашото ни отношение. Преди всичко историкът разглежда културата в нейния конкретно-исторически смисъл и значение. Научният историзъм, когато отчита особеностите на културното развитие през отделните епохи, не се абстрахира от всеобщото начало –

единството на световната култура. Историческият подход към културата превръща отделните етапи в звена на световната култура. Следователно истинският историк, когато изследва отделни частици от националната история, не престава да мисли за културата като цялостен процес.

Принципът на историзма дава възможност да се изследва обществената еволюция на културата в нейната цялост, като се запази конкретно-историческият подход при оценката на отделните етапи и периоди от нейното развитие. Самото понятие “култура” не се формира в конкретните исторически изследвания, а само се използва от тях, като неговото по-нататъшно развитие и усъвършенстване се базира на резултатите, получени от тези конкретни изследвания. Още тук следва да подчертаем многозначността на термина “култура” и невъзможността да се даде едно общо определение за него от всички хуманитарни науки. Едни от тях - като философията и културологията – търсят нейното теоретично осмисляне. Други – като социологията и психологията – се интересуват от субекта на културата, т.е. обществото и човека, а трети – като историческото литературознание, историята на науката, историята на техниката – изследват отделни страни от миналото на културата. Историческата наука не повтаря нито един от тези подходи.

Принципът на историзма – основен за историческата наука, изисква да се подхожда конкретно към реалните форми на културата в тяхната взаимна връзка, развитие и цялостност. Отражението на културата, в нейната конкретност и вътрешна разчлененост, в единство с условията, модифициращи нейното развитие, води до нейното своеобразие, специфика и неповторимост.

Каква е понастоящем нашата историографска практика? Предмет на историческите изследвания стават преди всичко отделни отрасли на културата. Подходът е полезен, но той прави изключително трудно изследването между българската култура като цялост, от една страна, и световната – от друга.

Все още в историческите изследвания, посветени на националната история като цяло, въпросите на културата (сведени до отделни сфери и основни жанрове) се присъединяват механично в края на разделите в съчиненията, посветени на различни етапи и периоди от българската история. Цялостният поглед върху културното развитие на страната е подменен със своеобразен конгломерат от отделни жанрове на изкуството и литературата. Схемата е оправдана за времето от процеса на натрупване на материала, но нейните недостатъци изпъкват ярко в съвременния етап на културно-историческото развитие, когато се възпрепятства изграждането на цялостна представа за 1300-годишната история на България.

Ограничената отраслова схема на изследване става бариера към отношението спрямо историята на световната култура.

Изходът може да се търси в по-съвършен изследователски поглед за история на културата като променлива в историческото време и пространство цялостна система, която непрестанно се обогатява и усложнява в съответствие с еволюцията на човечеството. В този смисъл основното в анализа на националната култура ще бъдат исторически променливите социални сили, които създават културните ценности. Човекът - като създател на историческото културно наследство, неговото развитие и духовно усъвършенстване - под влиянието на това

наследство представлява същностния обект за изследване на културата от българската историческа наука.

Навлизането в диалога на отношението между българската и световната култура предполага изясняване съдържанието на двете категории. Твърде произволното боравене с тях придава негативен оттенък върху качеството на историко-културните изследвания.

Ще насочим вниманието върху съдържанието на понятието “национална култура”. Добило отдавна гражданственост, то включва историята на културата на различни социално-исторически общности, които се развиват върху определена територия и имат свой специфичен облик. Националната култура притежава свои собствени неповторими черти, чиято съвкупност изгражда индивидуалното за културата на всеки народ. Неповторимото в облика на етноса създава предпоставките за внасянето на собствен принос в общата съкровищница на човечеството.

Когато говорим за национална култура, имаме предвид подвижността на понятието във времето. Една е българската национална култура в епохата на Възраждането, друга – в периода на Третото българско царство и трета – в наше време. През всички етапи на своето развитие тя запазва националната си форма. Особеностите на формата дават качествено своеобразие и индивидуалния облик на българската национална култура. Известно е обаче, че индивидуалното лице в културата на нацията не е само съвкупност от неповторими черти. Във всяка от тях се съдържа и нещо общочовешко. Казаното навежда на плодотворната мисъл: При изследване на отношението между българската и световната култура да се търсят и разкрият онези страни от националната култура, в които намира израз културата на

човечеството като цялост. Да се изследва универсалното в националната култура, означава широко отваряне на вратите към света.

Следващата основна категория в интересувашото ни отношение е “световна култура”. За улеснение ще използваме категорията “световна история”, съществена част от съдържанието на която представлява културата на човечеството. Всемирността е качеството, което характеризира съдържанието на световната история. Разбрана като систематична, всестранна и всеобща взаимовръзка между хората, държавите и нациите на Земята, всемирността определя същественото за развитието на историческите общности. Всемирността в историята откриваме още в ранните епохи на човешката цивилизация. Ако историята става всемирна в истинския смисъл на думата в епохата на индустриалното общество, то е защото развиващата се практическа дейност на човечеството в мащабите на целия свят достига до най-голяма пълнота и всеобхватност. Световната култура е основна част от съдържанието на всемирната история. Тя обаче търпи съществени промени с развитието на човечеството, свързани с няколко етапа в обмяната на културни ценности между народите. В далечното минало процесът на културното общуване обхваща близки в пространството локални цивилизации. С течение на вековете в орбитата на културния обмен се включват страни и народи, отдалечени на огромни разстояния помежду си. Епохата на индустриализация, на интензивното развитие на пазара, на транспорта и съобщенията, на науката и техниката засилва взаимните отношения в сферата на културата. През XX век културните връзки и обусловености на човечеството обхващат целия свят. Процесът придобива всемирен характер. Колкото и да се отличава

културата на една епоха от друга, на една страна от друга, всички те притежават устойчиви елементи, общи за всички култури.

Казаното дотук дава сериозно основание за разглеждане на човешката култура не като механичен сбор от културите на отделните народи, а като цялостен продукт от единството на световната история и утвърждаването на общи научни принципи за нейната оценка. Същевременно световната култура не е абстрактно понятие. Тя винаги притежава конкретно социално-историческо съдържание. Без да отрича самобитността и своеобразието на културите на народите и страните от миналото, тя не повтаря тяхната съдържателна същност.

Важен е въпросът за дела, който имат културните постижения на отделните страни и народи в културата на света като цяло. Няма да се спираме на популярната на Запад теория за “исторически” и “неисторически” народи. Съгласно нея само “историческите” народи, за каквито обикновено се приемат тези населяващи територията на Западна Европа и Северна Америка, създават ценности, достойни за включване в световната култура. В този дух е приетото деление на културата на “западна” и “източна”. Като приоритет в ценностно отношение се дава на западната култура. Историята на човечеството не познава случай, при който един народ или нация да е имал непрекъснато важна, определяща роля в световната култура. Всеки народ, всяка нация – колкото и малки да са те, имат свой принос в световната култура. С отделни страни на своята история всеки народ, нация и държава дават своя дял в съкровищницата на световната материална и духовна култура. В този смисъл най-висшите ценности на всяка национална култура са се създавали и се създават в единство с

историята на общочовешката култура и в хода на своето развитие те се вливат в нея, обогатявайки културата на цялото човечество.

Проблемът, който възниква, е: Кое от културата на един и същ народ, респективно на българския, има така да се каже “законните основания” да влезе в златния фонд на световната материална и духовна култура.

В порядъка на методологически ориентир се налага да посочим специфичното за съдържанието на световната култура. В себе си сито включва само онова, което има ценностен смисъл и значение за цялото човечество. Фактически това са отделни, устойчиви елементи от културата на нациите и народите, които по своята същност са общи за всички култури. Свързани с общочовешките ценности в сферата на културата, те доразвиват и обогатяват общата хуманистична концепция за човека и утвърждават правото му на лично достойнство и благоденствие. Винаги ценно с непреходно значение в историята на общочовешката култура е онова, което утвърждава и задълбочава разбиранията за духовния ръст на човека, неговото нравствено усъвършенстване и навлизане все по-навътре в тайните на обкръжаващия го свят.

Всеки народ, всяка нация по свой неповторим начин, през призмата на своите виждания разкрива духовния ръст на човека. По този път всеки народ, народност и нация правят своя принос в съкровищницата на общочовешката култура. Така световната култура придобива единна цялост в историческото време и пространство и дава обективно основание за установяването на общи научни принципи за нейната оценка. Знанието на тези принципи дава възможност да се

ръководят и процесите, които я съставляват – отделните национални култури в тяхното взаимодействие.

Взаимовлиянието и взаимообогащаването на националните култури е форма на тяхното съществуване и една от техните най.важни функции. Взаимодействайки си по този начин, националните култури са съставна част и движеща сила за формирането и развитието на световната култура. Проблемът за общочовешката култура като естественоисторически процес е слабо проучен и се нуждае от някои предварителни методологически разсъждения. Самобитността и различието на националните култури през различните исторически етапи на тяхното развитие не лишава световната култура от единство в нейната вътрешна същност като резултат от творческата дейност на човечеството.

За изследователя на духовните богатства на България особено значение има сложният характер на отношението между българската и световната култура. Разбирано като необходим момент от взаимната връзка между националната и световната култура, отношението се обуславя от единството на културата в историческото време и пространство. Връзката между тях може да се разглежда като двустранен процес на взаимно отдаване и възприемане. Правейки достояние на цялото човечество своите върхови постижения в областта на културата, българският народ творчески е възприемал и усвоявал постиженията на другите народи.

Идеята за целостта на историята означава да се изследват взаимните връзки между отделните страни на тази цялост. Тъй като историческото развитие на обществото е сложен и многостранен процес, то и връзките в сферата на културата между националната и

световната история са сложни и противоречиви. Обективно съществуващите взаимоотношения между културните явления и процеси изискват своето цялостно отражение от историографската практика. Считаме, че изследователите на историята на българската култура са в дълг, що се отнася до цялостния подход към отношението между българската и световната култура. Историческият аспект на проблема налага съобразяване със следната реалност: В историческия процес отношението между културата на отделните страни и света като цяло е различно по интензитет и значение през различните исторически периоди. В теоретичен план тезисът може да се сведе до наличието на изключително активни културни центрове, синтезирали в себе си същественото за епохата. Характеризирайки се с голяма интензивност във взаимодействието си с историческия свят, тези центрове се превръщат в своеобразни оси, около които се осъществява историята на културата. Тъкмо те определят направленията и тенденциите в развитието на културната история на човечеството. Колкото по-развити и универсални са тези центрове на културата, толкова по-силно и дълбоко ще бъде тяхното влияние върху останалия свят.

В този смисъл теоретико-методологическият анализ на тракийската култура, която си е взаимодействала с античната гръцка култура, с римската култура и културите на Изтока, на скитите и другите древни народи, би ни довел до нови плодотворни изводи за ролята и значението на тракийската цивилизация в целия античен свят. През многоцветната мозайка на различни влияния и заемки прозира силата на тракийската култура. Върху основата на собствените местни условия и традиции на развитие древните траки създават художествени ценности със световно значение. В исторически план решаваща в

случая е историческата среда, в която творят и се развиват древните траки, като неизбежно преобразяват самите себе си. Промените в природната и социалната сфера са непрестанен източник за развитието на тракийската цивилизация и най-важен елемент за просперитета на тракийската култура. Същевременно, като всяка цивилизация, така и тракийската има свойствени само за нея фактори на развитие, обусловили ролята ѝ на своеобразен център в културното развитие на античния свят. Вероятно ключът за обяснение на този феномен може би се крие в местните условия и традиции, които обуславят неговото място и роля в определения исторически отрязък от времето.

В диалога между българската и световната култура трябва да се взима под внимание сложното противоречиво развитие на двата феномена. Както световната, така и културата на отделните народи, включително и българската, неведнъж имат своите периоди на подем, развитие и упадък. Съответно може да се говори за непрекъснатост и прекъснатост на явленията в сферата на културата. В първия случай в качеството си на жив елемент на културата, те преминават от поколение в поколение. Във втория случай, поради силата на определени обстоятелства, те могат да изчезнат за определени години, десетилетия или векове и да се възродят отново за живот в границите на друго историческо време и пространство. Ренесансът и неговото обръщане към общочовешките ценности на античността е типичен пример за това как по силата на историческата приемственост явления, процеси и идеи в областта на културата могат през гребена на вековете да “възкръснат” за нов живот.

Историческият преглед върху културата на човечеството предлага множество факти, които красноречиво показват, че упадъкът

на културата в една част на света се съпровожда с нейния разцвет в друга, тъй че никога световната култура като цяло не се намира едновременно само в упадък или в разцвет. “Зигзазите” и “скоковете назад” обхващат различни периоди от време – десетилетия, векове и даже хилядолетия. Винаги обаче те носят временен, локален характер. По силата на историческата логика, дори когато загиват цели цивилизации, натрупаните от тях културни постижения не изчезват безследно. Съкровищницата на световната култура съхранява в своя непомръкващ блясък множество културни ценности, принадлежали някога на могъщи, а по-късно престанали да съществуват цивилизации.

Относно културата на отделните народи се откроява следната тенденция: наред с периодите на разцвет се наблюдават епохи, при които поради вътрешни причини или при стълкновения с външни враждебни сили масово биват унищожени материални и духовни ценности. И при тези условия обаче културата никога не пропада безследно. Тя претърпява сложни превъплъщения и трансформации, но никога не изчезва напълно. Макар и видоизменена, загубила много от предишното си величие, тя продължава своя живот в новата реалност. В този смисъл българската култура по време на турското владичество и нейното отношение към духовните постижения на другите народи представлява сериозен и значим обект на изследване.

Както е известно, падането на България под османска власт се превръща в народна катастрофа както за икономическия и социално-политическия, така и за духовния живот на българите. Прекъсва се възходящият път на развитие на средновековната българска култура. Изселвани, асимилирани, потискани и ограбване, с масово унищожени културни ценности, с титанични усилия и упоритост българите успяват

да превъзмогнат жестоките условия, наложени от завоевателя и да оцелеят като народност. Богатите вековни традиции в бита и културата, вроденият стремеж към духовно извисяване отстояват срещу нашествието на една чужда култура и през средата на XVIII век започва подемот в стопанския и духовния живот в българските земи. По своите причини, характер и значение българското Възраждане е идентично с европейското, но същевременно се отличава от него със силно изявения национален дух. Неговите корени идват дълбоко от недрата на българските земи. Предимно под влияние на местните условия, на особеностите в обичаите, нравите и традициите, на изминатите превратности се формира културата на нацията.

В същото време в идеологията и културата на Възраждането се долавят взаимствания и творческа преработка на постиженията от идеологията на Просвещението в Западна Европа и на други европейски страни. Културните контакти в тази епоха са отношения на различия и сходство, на приемственост и диалог. Проблемът е взаимните връзки между българската и другите култури да бъдат разкрити в тяхната цялост, многостранност и противоречива пъстрота. Във всеки от случаите се налага в теоретичен и конкретно-исторически план да се установи дали общото в отделните култури е проява на тенденции, вътрешно присъщи на тези култури, или е резултат от тяхното взаимодействие.

Казаното дотук налага някои съждения относно взаимното влияние и взаимното обогатяване на националните култури като естественоисторически процес. Става въпрос за разглеждането му като историческа променлива, изменяща се във времето движеща сила на развитие в зависимост от различните условия на битие между народите.

Културното влияние винаги е двустранен процес. Силата и характерът му винаги зависят от равнището на въвлечения в културното взаимоотношение народ. Всякога обаче в резултат на културния обмен се обогатяват и двете страни, включени в него. Добре е известно влиянието, което има византийската култура върху духовния живот на народите на изтока. Върху проблема е писано много и той не се нуждае от коментар. Същевременно съчинения от съседни на Византия народи влизат в историята на византийската култура, а създадените от съседни страни на гръцки език литературни, философски, социално-политически и исторически съчинения се включват в съкровищницата на световната култура.

Процесът на културно влияние не е продукт на механично заимстване на постиженията на другите народи, а тяхното творческо усвояване и преработка на национална основа. Културата на човечеството като цяло може да се представи като единство от различията на националните култури, като всеки народ, независимо дали е голям или малък, дава своя принос в общочовешката култура. Следователно световната култура като цяло се свързва не с противопоставяне на националните култури, а с връзките между тях и тяхното взаимнообогатяване.

Тук би трябвало да отбележим различното съдържание, което се влага в ползваната терминология. Понятието “културно влияние” често се отъждествява с “културно взаимодействие”. Преди всичко необходимо е да се прецизира съдържанието на двете основни понятия. Културното взаимодействие включва “взаимното влияние”, “взаимния обмен”, “взаимното обогатяване”, подражанието и адаптацията между отделните култури. Понятието “културно влияние” се проявява в

различни форми като подражание, взаймстване, творческо усвояване. Подражанието е най-примитивната форма на културно влияние. Макар че съдържа някои конструктивни елементи, в него е трудно да се открие определен творчески ефект. Що се отнася до грубото подражателство, то няма нищо общо с развитието и обогатяването на националните култури. Взаймстването е изказ на културно влияние и като творчески процес се проявява най-вече в езика, в художествените форми, образи и сюжети. Заимствани сюжети се използват и от най-големи творци на световната литература като Шекспир, Гьоте, Пушкин, Лесинг и много други писатели и поети. Творческото усвояване представлява най-активната форма на културно влияние и изключва механичното пренасяне на натрупания в духовната сфера опит от един народ на друг.

Взаимното влияние и взаимното обогатяване на културите е естественоисторически процес и има универсален характер. В зависимост от историческото време и пространство, в които се развива, всяка култура от миналото и съвременността търпи влиянието на другите. Съобразно конкретните исторически условия дълбочината и продължителността на това влияние са различни. То може да бъде незначително, когато от едната култура се взаймстват само отделни елементи, които не засягат основите на културата, която търпи влиянието. То обаче може да бъде и много дълбоко, когато обхваща съществени черти от културния живот на народа. Срещата между две култури може да се осъществява в хармония и процес на адаптиране, или обратно – като противопоставяне и остри конфликти между елементите на двете. Голямо значение в това отношение има причината за взаимодействието между тях. Културата на завоевателя обикновено е

посрещана с враждебност и остри конфликти. Показателно в тази насока е “поведението” на българската култура по време и след падането на България под османска власт. Тук не става въпрос за обяснение на тяхната несъвместимост поради съществуващите различия, а най-вече в насилственото им противопоставяне, което релефно се откроява в отношението между двете религии.

Естествено е да допуснем, че взаимодействието между културите може да се приеме като основа за тяхното взаимно влияние и взаимно обогатяване, но ще бъде пресилено да предположим, че същността, характера и темповете на развитие на дадена култура се дължат на взаимодействието ѝ с други култури. Взаимното влияние на културите не трябва да се преувеличава или подценява. От една страна, то може да се прояви като еkleктика и да даде плодове, които обогатяват културата откъм безсъдържателност с елементи на посредственост и бездарие, а от друга – като нова творческа сплав, от която да избуят кълновете на новото.

Взаимното обогатяване на културите е сложен и противоречив процес, в който живеят две тенденции. При едната се дава приоритет на собственонационалното, без да се обръща особено внимание на онова, което другите култури допринасят за обогатяване на националната култура. В една или друга степен това довежда до подценяване на собствената култура и нейното изолиране от културата на света. Втората тенденция се свързва с широкото отваряне на собствената национална култура към културата на другите народи и света като цяло, към творческо усвояване и преработка постиженията на различните култури съобразно собствените духовни потребности на времето. Развитието и обогатяването на собствената национална

култура се поставя в зависимост от нейната възприемчивост към другите култури, от способността ѝ да усвоява от тях всичко значително и ценно и да го преработва върху своята собствена основа. Взаимното обогатяване на културите е процес, при който се активизира културният живот на обществото, издигат се ценности, които съответстват на неговите потребности. От дълбините на националната култура се актуализират най-стойностните и устойчиви елементи.

Обменът на културни ценности между народите има различна историческа перспектива в пространството и времето. Отначало той се осъществява между съседни и близки страни в географското пространство. В течение на вековете духовният обмен придобива все по-широки исторически измерения, за да се превърне във всеобщ феномен в рамките на целия свят. Бързите темпове, с които се развива културата в наше време налага стремежът на всяка страна, включително и България, да се включи в широкия обмен на културни ценности. Изложби като “Тракийското злато”, “Съкровищата на Тракия”, “Хиляда години българска икона”, организирани и показани в различни културни центрове по света, недвусмислено демонстрират нашето желание за взаимодействие и сътрудничество с всички култури и страни на света.

Проблемът за диалога между националната и световната култура се свързва с културното наследство. Културата на всеки народ включва духовното наследство и го сътворява. Създаваните културни ценности на основата на вече натрупаното от поколенията културно наследство с годините сами се превръщат в негова съставна част. В потока на времето Клио пресеява събраното, като част от него частично или напълно съхранява, друга част променя и критично преразглежда, а

трета отхвърля. Необходимостта да се запази постигнатото заставя човечеството да отхвърли някои елементи и културни постижения от неговото минало, като в същото време да съхрани онова, което има непреходно значение. За да не се лишат от плодовете на вече създаденото, хората критически оценяват натрупаното от предшестващите поколения, което подлагат на радикално преразглеждане и създават нови форми на духовно производство.

Всяка епоха взема със себе си от културното наследство на миналото само онова, което е необходимо за решаване задачите на новото време. В случая може да говорим за “културни филтри”, през които преминава наследството от миналото, за неговото критично усвояване, развитие и използване съобразно конкретните исторически задачи на съвременността. С други думи, в сферата на културата не може да има пълно връщане към старото. Това не изключва възможността в определени сфери на духовния живот, без какъвто и да е подбор на културното наследство на миналото, да се актуализират ценности с преходно значение и стойности.

Взаимното влияние и взаимното обогатяване на националните култури представлява движещата сила за формиране и развитие на общочовешката култура. Въпреки своите различия, колкото оригинални и самобитни да бъдат културите на отделните нации, те съдържат определен набор от устойчиви елементи, които по своята същност са общи за всички култури. Това са общочовешките ценности, продукт от единството на световната култура – синтез от различия на националните култури.

Когато приемаме за единна цялост отношението между българската и световната култура, се налага да изразим нашето

становище относно специфичното за тази цялост. Става въпрос за преминаването една в друга на отделни страни от националното в световно и обратно. В този непрестанен процес на борба на противоположни тенденции и единство, световното прониква в основата на националното, а то става част от световното, без да променя своята индивидуалност.

За по-лесно осмисляне на специфичното за целостта ще разгледаме националната и световната история като йерархия от системи, които преминават една в друга. Всяка от тези системи е свързана по особен начин с останалите. Взаимовръзката между тях е осъществена така, че всеки елемент (например културният живот на българите през XIX век) на дадената система (за каквато приемаме България през XIX век), когато влиза в целостта (световната култура през XIX век) осъществява своите нови страни и свойства не само чрез механизма на системата, към която принадлежи (България през XIX век), но и едновременно чрез механизма на всички други системи (Балканите, Европа и света през XIX век). В този смисъл да се подходи правилно при изследване на отношението между националната и световната култура, означава да се отчита специфичното за тази цялост, т.е. да се вземе под внимание идеята за преминаването едно в друга на отделни страни от националното в световното и обратно.

Развиващата се цялост, каквато е световната история на културата, обединява в единство своите национални страни. Ето защо пълно, точно и вярно изследване на особеното за националната история на културата е възможно на фона на световната история на културата. На тази основа най-добре се откроява историческият смисъл на националното и неговата индивидуалност. Ако този комплексен подход

се превърне в стил на работа за българската историография, тогава много културни явления и процеси от националната ни история биха се разкрили с нови, непознати за нас страни. “Чисто” национални културни събития, явления и процеси ще се открият в неочакван за нас ракурс и значение. Културни феномени в границите на националното ще се осмислят по новому с оглед на мястото, което заслужават да заемат в богатствата на световната култура.

В заключение ще подчертаем, че историята на културата е натрупала планини от факти, които позволяват анализът на културните явления да се съчетае с широки теоретично обобщения. Този е пътът за разкриване на общото и същественото в отношението между българската и световната култура. Реализирането на такива изследвания е невъзможно без комплексно третиране на проблемите, без комплексен подход за тяхното разрешаване. Духът на нашата съвременност предполага ускорено навлизане на комплексните изследвания в историята на културата. Верният анализ на интензивния международен културен живот е възможен при цялостно разбиране за световната култура в нейното отношение с културите на останалите народи. В този дух успешното развитие на българската култура зависи от преосмислянето на многовековното културно наследство с оглед съвременните потребности и изисквания на обществото в плътно взаимодействие с културите на другите народи и културата на света като цяло. Да се покаже единството на световния културен процес в неговото взаимоотношение с културата на България, да се разкрие връзката и взаимодействието между нашата култура с тази на другите страни, не означава, че се накърнява тяхната вътрешна същност.

Плодотворните резултати на това отношение могат да изкристализират в създаването на научнообоснована стратегия за международна културна дейност и сътрудничество. Тя задължава изследователските търсения да се насочат към всичко онова, което сближава културите и същевременно отразява индивидуалните особености на всяка от тях. Главна задача при проучване историята на културата става намирането на свързващите нишки, които образуват определена цялостност, без да се нивелират специфичните особености на съставните ѝ елементи. Комплексният подход гарантира вярното отражение на характерното за формите, пътищата и темповете от културата на всеки народ в единство със своеобразието от културната история на другите народи. Проблемът е многостранен и неговото разрешаване в условията на кризи и бездуховност като сегашните поставят на изпитание културния живот на нацията. Отвореността към всички ценности на световната култура няма нищо общо с демагогията, народността и показността от времето на недалечното минало.

Преодоляването на трудностите се свързва с опасността от разриви в структурата и динамиката на националната култура. При условие че тя се развива като приоритетна дейност на държавата, в интерес на всички слоеве от българския народ ще се създаде нормална обстановка за включването на най-доброто от националната култура в световното културно наследство. Културата на демократичното общество се утвърждава и развива като система от интегрални културни ценности с приоритетно значение за всичко общочовешко, което световната култура съхранява и пренася от миналото през настоящето за бъдещето.

Изложените дотук гледни точки не бива да се приемат за окончателни и се нуждаят от по-нататъшно систематично разгръщане. по-точно ще бъде да приемем, че с настоящия разговор поставяме само началото на големия и отговорен диалог за отношението между българската и световна култура. Проблемът изисква задълбочено и комплексно изследване на пътищата, по които българската култура се приобщава към културата на света. Бъдещите проучватели на историята на българската култура ще се изправят пред енигмата какво ценно тя търси в себе си? Кои са ръководните принципи в тази насока? От какво са продиктувани те? Каква е българската избирателност към хуманното общочовешко начало в историята на културата? Кои са критериите за нея? Отговорът на тези и още други съществени въпроси разширява пътя на диалога за отношението между българската и световната култура. Неговото по-нататъшно задълбочаване открива нови хоризонти пред българските изследователи по история на културата.